

BİLİMSEL TEFSİRİN SERENCÂMI: ZAĞLÛL EN-NECCÂR ÖRNEĞİ*
THE CONSEQUENCE OF SCIENTIFIC TAFSİR: INSTANCE OF ZAGL AL-NAJJAR

Halil İbrahim TEKİN

Yüksek Lisans Öğrencisi

ibraahimtekin@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1325-4638

Gökhan ATMACA

Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

gatmaca@sakarya.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8672-3810

Öz

Kur'ân'ın bilimsel verilerle izah edilmesi meselesi yeni bir olgu değildir. Öteden beri bazı âlimler bu hususta doğrudan veya dolaylı bir şekilde birtakım açıklamalarda bulunmuşlardır. Bilimsel tefsire dair yorumlar her ne kadar 20. asırdan itibaren hız kazanmış olsa da bu yorumların geçmişini Gazzâlî'ye kadar dayandıranlar olmuştur. Tefsir literatürüne bakıldığı zaman bilimsel tefsiri müstakil bir eser şeklinde ele alan müfessirler olduğu gibi, sadece belirli âyetlere bilimsel açıklama yapan müfessirlerin de olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın ilk kısmında geçmişten günümüze bilimsel tefsir hususunda adından söz ettiren müfessirler ve bilim insanları tanıtılmaya çalışılmıştır. Makalenin ikinci kısmında ise asıl mesleği itibariyle bir jeolog olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm'deki bilimsel yönü ağır basan âyetler hakkında yapmış olduğu açıklamalarla son yüzyılda ön plana çıkan Zağlûl en-Neccâr ve bilimsel tefsir anlayışı ele alınmıştır. Neccâr'ın bilimsel tefsire ilişkin görüşleri için daha çok *Tefsiru'l-âyâtî'l-kevnîyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* isimli eserinden olmak üzere bu hususta kaleme aldığı diğer eserlerinden de istifade edilmiştir. Bununla birlikte diğer müfessirlerin de ilgili konulara dair görüşleri, Neccâr ile mukayeseli bir biçimde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Bilimsel Tefsir, İcâz, Zağlûl en-Neccâr

Abstract

The issue of explaining the Quran with scientific data is not a new phenomenon. For a long time, some scholars have made some explanations on this issue directly or indirectly. Though comments on scientific interpretation XX. Although it has gained momentum since the century, there have been some who base the history

* Bu makale Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Doç. Dr. Gökhan Atmaca danışmanlığında hazırlanmakta olan "Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu: Zağlûl en-Neccâr Örneği" adlı yüksek lisans tezinin ön bulgularından hazırlanmıştır.

of these comments back to Ghazali. When we look at the tafsir literature, there are commentators who treat scientific exegesis as a separate work, as well as commentators who only make scientific explanations for certain verses. In the first part of this study, the commentators and scientists who have made a name for themselves in scientific exegesis from the past to the present are introduced. In the second part of the article, although he is a geologist in terms of his main profession, Zağlu'n-Najjar and his understanding of scientific interpretation are discussed with his explanations about the verses of the Quran whose scientific aspect is dominant. For his views on scientific interpretation, Najjar's other works on this issue, including his work named Tefsiru'l-â-yâti'l-ke-vniyye fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm, were also benefited. However, the opinions of other commentators on the relevant issues were handled in comparison with Najjar.

Key words: Quran, Tafsir, Scientific Tafsir, E'jaz, Zaghloul Najjar

Giriş

Bilimsel tefsir, hicrî 5. asırdan itibaren üzerinde birçok âlimin söz söylediği alanlardan biri olmuştur. Özellikle son birkaç asırdan bu yana keşfedilen teknolojik buluşlarla da önemini iyiden iyiye artırmıştır. Söz gelimi 19. asırdan günümüze bilimsel tefsir ile alakalı müstakil olarak kaleme alınan tefsir sayısı azımsanmayacak oranda çoktur. Görüşlerine, müstakil bir kitapta değil de bazı âyetler altında yer veren müellifleri de düşündüğümüzde bu sayı epey fazla olmaktadır.

Kur'ân'ın bilimsel yorumlarında dikkat çeken birkaç unsur vardır. Bunlardan ilki Kur'ân'ın birçok modern ilmi öncelemesi ve birtakım bilimsel buluşların işaretlerinin Kur'ân'da mevcut olduğu savunularak onun üstün ve eşsiz olduğunun vurgulanmasıdır. İkinci husus ise yeni ortaya çıkmış olan bilimsel bazı düşünceleri veya buluşları Kur'ân'a arz etme ve onun onayını aldıktan sonra dini bir çehreye büründürme çabasıdır. Kur'ân buna onay verirse bu takdirde Kur'ân ve söz konusu bilimsel veri evrenselliğini ispat etmiş olacaktır.¹

Yöntem olarak belirtilecek olursa çalışmanın ilk kısmında bilimsel tefsirin temel anlayışı nedir? Doğuşunda etkili olan sâikler nelerdir? Bu tefsir türünü savunanların ve reddedenlerin argümanlarının mahiyeti nedir? gibi sorulara özet bir şekilde cevaplar verilmeye çalışılacaktır. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki, bu çalışmada güdülen amaç, bilimsel tefsir hususunda görüş belirten kimselerin görüşlerinin kritize edilmesi değil, bu alanda literal bir çalışmanın yapılmasıdır. Her ne kadar ülkemiz ve başka coğrafyada bilimsel tefsire dair çalışmalar epeyce bir yekûn oluştursa da derli toplu bir çalışmanın yapılmadığı tarafımızca gözlemlenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise, çağımızın önde gelen bilimsel tefsir savunucularından olan Zağlûl en-Neccâr'ın, bilimsel tefsire dair görüşleri ve eserlerinde yer verdiği bazı örnekler diğer müelliflerin görüşleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

1. Bilimsel Tefsirin Tanımı ve Konusu

Bilimsel tefsir için üzerinde uzlaşılan bir tanımdan bahsetmek kolay değildir. Kişinin bilimsel tefsire olan tavrı, onun söz konusu tefsir için yapmış olduğu açıklamaları üzerinde de etkili olmuş ve çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Ayrıca

¹ Süleyman Gezer, *Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu: Bir Zihniyet Tahlili* (Ankara: Ankara Okulu, 2009), 9.

kavramın kapalı olmasından ve mahiyetinin açık olmamasından dolayı da çeşitli kavramlaştırmalar ve tanımlar yapılagelmıştır. İlmî tefsir, fennî tefsir veya bilimsel tefsir olarak bilinen bu yorum çeşidi, Kur'ân ifadelerini ilmî kavramlarla açıklamayı ve buradan hareketle ilmî ve felsefî sayılabilecek görüşleri çıkarmayı hedeflemektedir.² Bilimsel tefsir, “Kur'ân'daki bilimsel terimlerden bahseden ve onlardan çeşitli ilmî ve felsefî görüşleri çıkarmaya çalışan tefsirdir” şeklinde tarif edilmiştir.³ Yenilikçi görüşleriyle tanınan Mısırlı mütefekkir Emin el-Hûlî de bu tefsir çeşidini “Kur'ân metninde ilmî istılahları hâkim kılan, muhtelif ilimleri ve felsefî görüşleri ondan çıkarmaya çalışan bir tefsirdir”⁴ şeklinde yorumlamıştır.

Bilimsel tefsirin konusuna dair birtakım farklı görüşler bulunmaktadır. Bu tefsir türünü savunanlara göre Kur'ân; dinî ve i'tikâdî alanda birçok bilgiye sahip olmakla beraber daha farklı ilimleri de içerisinde bulundurmaktadır. Örneğin Gazzâlî (ö. 505/1111) bilimsel tefsirin konusunu oldukça geniş tutmuştur. Öyle ki; geçmiş ve gelecekteki birçok bilginin Kur'ân'da var olduğunu savunmakta ve tıp, astronomi, anatomi, sihir, tılsım gibi birçok ilim dalının Kur'ân'da var olduğunu ve buradan dallara ayrıldığını söylemektedir.⁵

2. Bilimsel Tefsir Hareketinin Tarihi

Geçmişten günümüze birçok müfessir, eserlerinde doğrudan veya dolaylı bir şekilde âyetleri bilimin ışığında yorumlamıştır. Bilimin, birikimli olarak ilerleyen bir yapıya sahip olması sebebiyle müfessirler de yorumlarını yaparken, kendi dönemlerinde meydana gelen keşiflere kayıtsız kalmamışlardır. Yine birçok bilim insanı, keşiflerini Kur'ân'a arz etme ihtiyacı hissetmiş, Kur'ân'da yapmış oldukları keşiflerin izini aramaya koyulmuştur.

Bilimsel tefsir son zamanlarda biraz daha ön plana çıkan konulardan olmuştur. Aslında Kur'ân âyetlerine bilimsel izahların getirilmesi meselesinin kökü eski dönemlere dayanmaktadır.⁶ Söz gelimi birçok araştırmacı bilimsel tefsir hareketinin temelini Gazzâlî ile başlatmaktadır.⁷ Gazzâlî ile bilimsel tefsirin ilk döneminde Ebu'l-Velîd İbn Rüşd (ö. 520/1126), Ebu'l-Fadl el-Mursî (ö. 570/1174), Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1209), Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505) gibi isimler zikredilmiştir.⁸

Bilimsel tefsirin ikinci döneminde (12.-19. asırlar arası) ilmî ve fikrî açıdan bir durgunluk yaşanmış ve bu durum bilimsel tefsirin sürecini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde her ne kadar Kâtip Çelebi (ö. 1067/1656) ve Erzurumlu

² Gezer, *Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, 24.

³ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: TDV Yayınları, 2015), 303.

⁴ Emin el-Hulî, *Kur'ân Tefsirinde Yeni Bir Metod*, çev. Mevlüt Güngör (İstanbul: Kuran Kitaplığı, 1995), 41.

⁵ Gazzâlî, *Cevâhiru'l-Kur'ân* (Beyrut: Dar-u İhyâi'l-Ulûm, 1986), 1/44.

⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 303.

⁷ Celal Kırca, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1981), 52; Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 2/371; Mesut Okumuş- Mehmet Akif Koç, *Tefsir: El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 213; M. Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (Konya: Kitap Dünyası, 2008), 95; Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2003), 240.

⁸ Kırca, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler*, 81-86.

İbrahim Hakkı (ö. 1194/1780) gibi isimlerle bilimsel tefsir hareketi devam etse de tikel örneklerden öteye geçememiştir.⁹

Bilimsel tefsirin üçüncü döneminde ise (19. Asır sonrası) Müslüman toplumlardaki ilmî ve fikrî bu durgunluk sona ermiş ve ilmî çalışmalar adına Müslüman toplumlar çok geçmeden ilk eserlerini vermeye başlamıştır. Bu bağlamda bilimsel tefsir alanında da yedi asırlık süren durgunluktan sonra günümüze kadar birçok eser telif edilmiştir.¹⁰ Bilimsel tefsir 19. asırda yoluna Muhammed b. Ahmed El-İskenderânî'nin (ö. 1306/1889) *Keşfu'l-esrârî'n-nuraniyyeti'l-Kur'âniyye fî mâ yetealleku bi'l-ecramî's-semaviyye ve'l-arziyye ve'l hayvanât ve'n-nebâtât ve'l-cevahiri'l-ma'deniyye* isimli eseriyle¹¹ devam etmiştir. Bu eser, bilimsel tefsirin uzun süren fetret döneminden sonra ortaya çıkan ilk eser olması sebebiyle önem arz etmektedir.¹²

Bilimsel tefsir hareketinin son dönemini oluşturan bu dönemde bilimsel tefsire dair müstakil eserler kaleme alındığı gibi eserlerinin bir bölümünde bilimsel tefsire dair görüş belirtenler de olmuştur. Bu eserlerden bazıları zikredilecek olursa şöyledir; Muhammed Abduh, Reşid Rıza (ö. 1905) – *Tefsirü'l-menâr*, Tantâvî Cevherî (ö. 1940)– *el-Cevâhir fî tefsiri'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Gazi Ahmed Muhtar Paşa (ö. 1254/1839)– *Serâirü'l-Kur'ân fî tekvîni ve ifnâi ve iâdeti'l-ekvân*, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942)– *Hak Dini Kur'ân Dili*, Mustafa el-Merâğî (ö. 1952) – *Tefsiru'l-merâğî*, Seyyid Kutub (ö. 1966) – *Fî Zilâilil-Kur'ân*, Ebü'l-A'la el-Mevdûdî (ö. 1979) – *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Maurice Bucaille (ö. 1998) – *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'ân*, Celal Yıldırım, (ö. 2009) – *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Süleyman Ateş – *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Bayraktar Bayraklı – *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*.

3. Bilimsel Tefsire Yöneltilen Eleştiriler

3.1. Bilimsel Tefsiri Savunanlar ve Gerekçeleri

Bilimsel tefsiri savunan kimseler, Kur'ân'ın bilimsel yaklaşımlarla ele alınabileceğini savunmaktadır. Bu görüşlerini açıklarken Kur'ân'dan, hadislerden ve sahâbe sözlerinden deliller getirmektedirler. Çünkü onlara göre bütün ilimlerin kaynağı Kur'ân'dır ve meydana gelmiş ve gelecek olan bütün ilimler Kur'ân'da mevcuttur.¹³ Genel anlamda usûl kitaplarında zikredilen delilleri ise âyetler,¹⁴

⁹ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 241.

¹⁰ Kırca, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler*, 87; Gezer, *Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, 34.

¹¹ Eser ile ilgili geniş bilgi için bkz. Abdurrahman Ateş, "Keşfü'l-Esrar: Bilimsel Tefsir Hareketinin XIX. Asırdaki İlk Muharriki", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2003).

¹² Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 305.

¹³ Gazâlî, *İhya-u Ulûmi'd-Dîn*, çev. Ahmed Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1974), 1/822.

¹⁴ el-En'âm 6/38, el-En'âm 6/59, en-Nahl 16/29, en-Nisâ 4/82 vs.

hadisler¹⁵ ve aklî birtakım gerekçelerdir.¹⁶ Bu savı savunanların bazı aklî gerekçeleri şunlardır:

a) Kur'ân'ın i'câzı; nazım, belâgat ve fesâhat gibi hususlara hasredilemez. Kur'ân'ın bütün insanları ilgilendiren bir i'câz yönü olmalı ki inanmayanlar için bir mazeret söz konusu olmasın.¹⁷

b) Bilimsel yani ilmî i'câz günümüzde diğer i'câz türlerinden çok daha fazla önemi hâizdir. Çünkü Kur'ân'da yer verilen ilmî hakikatler Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunun en önemli delillerindendir. Bu i'câz türünün bilim adamlarının Müslüman olmalarında önemli bir etken olduğunu savunurlar.¹⁸

c) Kur'ân'da geçen ontolojik/kevnî âyetlerin araştırılıp anlatılması asrımızda Allah'ın dinine davet noktasında önemli kolaylıklar tanıyacaktır.¹⁹

d) Kur'ân'ın tabiata delâlet eden âyetleri, indiği döneme nispetle günümüzde daha iyi anlaşılabilir. Bu çerçevede bilimsel tefsiri savunanlar Kur'ân'ın her dönemde anlaşılabilmesi gerektiğini, şayet anlaşılmazsa bu takdirde bir fayda umulamayacağını savunurlar. Tüm bunlardan hareketle Kur'ân'ın indiği dönemdeki Arap anlayışına da ters düşmemesi gerektiğini belirtirler.²⁰

e) Kur'ân, Allah kelâmıdır ve içerisindeki âyetlerde de bütün kâinata ibret nazarıyla bakılması istenmektedir. Öyleyse bilimsel birtakım verilerin maksadını aşmayacak bir ölçüde Kur'ân'ı Kerîm'in tefsirinde kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır.²¹

3.2. Bilimsel Tefsire Karşı Çıkanlar ve Gerekçeleri

Usûl kitaplarına ve bu hususta kaleme alınan makalelere bakıldığında bilimsel tefsire karşı çıkan kimselerin başında genel itibarıyla Şâtîbî (ö.720/1320) görülmektedir. Şâtîbî bu hususu geniş bir biçimde ele almış ve Kur'ân'ın indiği toplumun ümmî olması sebebiyle Kur'ân'da sadece Arapların bildiği ilimlerin var olduğunu söylemiştir. Önceki ve sonraki nesillerin bildiği ilimleri Kur'ân'a izâfe edenleri oldukça sert bir dille eleştirmiştir.

Şâtîbî'ye göre Kur'ân'ı en iyi bilenler sırasıyla Allah Rasûlü, onun ashâbı, tâbîn ve sonraki gelen nesildir. Hal böyleyken onlardan da bu şekilde bir bilgi bize gelmediğine göre bu durumda önceki ve sonrakilerin ilimlerinin Kur'ân'a izâfe

¹⁵ "Çok yakında bazı fitneler patlak verecek. Denildi ki: "Onlardan çıkış yolu nedir?" Şöyle buyurdu: "Sizden önce vuku' bulmuş olanların ve sizden sonra vuku' bulacak olanların haberi ve aranızda geçenlerin hükmünün yer aldığı Allah'ın kitabıdır". Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Daru'l-Ğarb el-İslâmî, 1998), 5/"Fadâilü'l-Kur'ân", 14; "Kim ilim istiyorsa Kur'ân'a yönelsin. Çünkü geçmiştekilerin ve gelecektekilerin haberi ondadır". Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-Metâlibu'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânîdi's-semâniyye* (Suudi Arabistan: Dâru'l-Âsime, 1998), 13/18.

¹⁶ Veysel Güllüce, *Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımların Değerlendirilmesi* (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, 2010), 382.

¹⁷ Güllüce, *Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımların Değerlendirilmesi*, 386.

¹⁸ Güllüce, *Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımların Değerlendirilmesi*, 386.

¹⁹ Güllüce, *Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımların Değerlendirilmesi*, 386.

²⁰ Hayati Aydın, "Bilimsel Tefsirle İlgili Bazı Analizler", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2018), 33.

²¹ Mehmet Emin Yurt, "Bilimsel Tefsirin Mahiyeti Üzerine", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17 (2019), 115.

edilmesi isabetsiz bir tutumdur. Şâtıbî, ilmî tefsiri savunanların ileri sürdüğü diğer gerekçelere de cevap vermekte ve bu çerçevede En'am 6/38 ve Nahl 16/89.²² âyetlerinde kastedilenin, kulun ibadet hayatı ve diğer dini sorumlulukları olduğunu belirtmektedir. Yine En'âm sûresinin 38. âyetinde geçen "kitab" kelimesinden maksadın Levh-i Mahfuz olduğunu, müfessirlerin bu âyette Kur'an'ın bütün aklî ve naklî ilimleri içerdiğini gerektirecek herhangi bir şey zikretmediklerini söylemektedir.²³

Bilimsel tefsire karşı çıkan isimlerden birisi de İmam Zehebî olmuştur. Zehebî, Şatıbî'nin görüşlerini yerinde bulmuş ve bilimsel tefsire karşı olan tutumunu, lügat, belâgat ve i'tikâd olmak üzere üç açıdan ele almıştır. Kısaca zikredecek olursak:

- Zehebî, bir dilin kelimelerinin günümüze kadarki sürecinde tek bir manada kalamayacağını aksine zamanla çok farklı manalara gelebileceğini, bunun sonucunda ise lafızların asıl manalarından uzaklaşılacağını savunmaktadır. Buradan hareketle Kur'ân lafızlarının inmiş olduğu Arap toplumunun anlayamayacağı şekilde genişletilmesinin uygun olmadığını düşünmektedir.²⁴

- Zehebî'ye göre Kur'ân'ın her türden ilmi barındırdığını ve onun lafızlarının sonradan meydana gelen her türlü manayı içerdiğini söylemek Kur'ân'ın belâgatını bozmakla eş değerdir. Çünkü indiği dönemde Kur'ân'ın kendilerine hitap ettiği kimseler, Allah'ın hitabında kastedilmesine rağmen şayet bu manaları bilmiyorlarsa bu durumda muhatabın halini gözetmediği için Kur'ân'ın belîğ olmaması gerekir. Bu ise Kur'ân'ın belîğ olma özelliğini yok saymaya götürür.²⁵

- Zehebî, Kur'ân'ın insanların zihinlerine hitap eden bir yapıya sahip olması sebebiyle dünyaya getirmiş olduğu düzenin insanlar için en faydalı düzen olduğunu söylemektedir. Bu çerçevede Kur'ân'ın genel ve kapsayıcı bir şer'î kitap olduğunu söyleyen Zehebî, bütün Müslümanların bu hakikate inanmalarının elzem olduğunu dile getirmektedir.²⁶ Bilimsel tefsire karşı çıkanlar Şâtıbî ve Zehebî'den ibaret değildir. Reşid Rıza (ö. 1935)²⁷, Mustafa el-Merâğî (ö. 1952), Mahmut Şeltut (ö. 1963) ve Emin el-Hûlî (ö. 1966) gibi isimler de bilimsel tefsire karşı çıkanlar arasında gösterilebilir.²⁸

4. Zağlûl en-Neccâr ve Bilimsel Tefsir Anlayışı

4.1. Hayatı ve İlmî Faaliyetleri

²² İlgili âyetlerin meâli: "Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık".- "Biz bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah'a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik".

²³ İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfakât* (Suudi Arabistan: Dar-ı İbn-i Affân, 1997), 2/127-128.

²⁴ Muhammed Seyyid Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsir ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebetü'l-Wahbah, 1977), 2/358-360.

²⁵ ez-Zehebî, *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*, 2/358-360.

²⁶ ez-Zehebî, *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*, 2/358-360.

²⁷ Reşid Rıza her ne kadar bilimsel tefsire karşı çıkan kimseler arasında zikredilse de tefsirinde bazı âyetlerde bilimsel açıklamalara yer vermekten de kendisini müstağni kılamamıştır. Detaylı bilgi için bkz: Mehmet Salmazzem, *Kur'ân'ın İ'câzına Çağdaş Bir Yaklaşım: Menâr Örneği* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2019), 113-117.

²⁸ Abdurrahman Ateş, "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/1 (2002), 136.

Zağlûl en-Neccâr 17 Kasım 1933 senesinde muhafazakâr bir ailede dünyaya gelmiş ve 10 yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiştir. 1951 yılında Arap dili alanında lise diplomasını almıştır. 1955'te Kâhire Üniversitesi Fen Bilimleri bölümünden mezun olmuştur.²⁹

1963 senesine geldiğinde İngiltere'deki Wales Üniversitesi'nde doktorasını tamamlayıp bu üniversitenin akademik kadrosuna atanmıştır.³⁰ Tüm bu çalışmalarının nihâyetinde 1972 yılında profesör ünvanını almış ve Kuveyt Üniversitesi'nin jeoloji departmanının başına geçmiştir.³¹

Zağlûl en-Neccâr'ın yüz elliden fazla araştırması ve yayınlanmış birçok makalesi bulunmaktadır. Kâhire Ehrâm gazetesinde “*Min esrâri's-sünneh*” başlığı altında Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz yönlerine dair makaleler yayınlamıştır. Şimdiye kadar iki yüz elliden fazla makalesi yayınlanmıştır. Neccâr, Ramazan aylarında ise “*Sünnette İcâz İlmî*” başlığıyla günlük makale kaleme almıştır. ed-Da'veh, er-Risâle, el-Furqân, el-i'câz gibi birçok dergide seriler şeklinde makaleler yazmıştır. En önemlileri (İslam ve bilim) olmak üzere çeşitli alanlarda bir dizi görsel-işitsel kaset ve CD'leri bulunmaktadır. “*Kuran ve Sünnet'teki toplumsal mucizeler programı*” 2008 yılı Ramazan ayı boyunca “Iqra” kanalında yayınlanmıştır. Ayrıca el-Cezire kanalında “*Sınır Tanımayan*” (بلا حدود) programıyla röportajlar gerçekleştirmiştir.³² Neccâr interaktif (etkileşimli) medyayı da yoğun bir şekilde kullanmıştır. “*د زغلول* Dr. Zaghoul Al Najjar” ismiyle bir de Youtube kanalı vardır.³³

4.2. Başlıca Eserleri

Zağlûl en-Neccâr'ın yirmiden fazla kaleme aldığı eser vardır. Bu eserlerden bazıları şunlardır: *Medhal ilâ dirâseti'l-i'câzi'l-ilmî fi'l-Kur'ân'ı Kerîm ve's-sünneti'l-nebevviyeti'l-mutahhirah*, *Haza Hüve'l-Kur'ân*, *el-İcâz el-enbaî ve't-tarihî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, *el-İnsân ve'l-Kevn*, *Medhâl ilâ dirâseti'l-i'câz el-ilmî*, *el-İnsân mine'l-mîlâd ile'l-ba's*, *Hakâikun İlmîyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, *Havâtır fî maiyyeti hâtemi'l-enbiyâ ve'l-murselîn seyyidina Muhammed (s.a.s)*, *Risâletü ile'l-ümme*, *Min esrâri's-Sünne*, *Kaziyetü't-tehallüfi'l-ilmî ve't-teknî fi'l-âlemî'l-İslâmiyyi'l-muâsır*, *İcâzu'l-ilmî fi's-sünne*, *Tefsiru'l-Âyâti'l-Kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, *el-Ard fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, *el-Hayevân fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, *es-Semâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, *Ulûmu'l-ard fi'l-hadâratî'l-İslâmiyye*.

4.3. Zağlûl en-Neccâr'ın Bilimsel Tefsir Anlayışı

Zağlûl en-Neccâr, Kur'ân-ı Kerîm'in bilimsel metotlarla tefsirinin yapılabilmesi hususunda oldukça geniş düşüncelere sahiptir. O, Allah'ın kitabında var olan i'câz çeşitlerinin, araştırma yapanın ilmî birikimi ölçüşünde çeşitlilik arz edeceğini savunmaktadır. Zağlûl en-Neccâr, Kur'ân'ın her bir harfinde, her bir kelimesinde, her bir âyetinde lafız, beyan ve delalet (mana) açısından bir i'câzin

²⁹ Zağlûl en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Mektebetü's-şurûk ed-devliyye, 2007), 1/9.

³⁰ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/9.

³¹ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/11.

³² Wikipedia Özgür Ansiklopedi, “*زغلول النجار*” (Erişim 11.11.2020)

³³ Youtube “*د زغلول النجار* Dr. Zaghoul Al Najjar” (Erişim 11.11.2020)

olduğunu savunmaktadır. O, her bir âyet grubu ve sûre grubunun, içerisinde akîdevî kuralların, taabbudî emirlerin, ahlakî ölçütlerin, davranışsal kuralların, târihî olayların ve ilmî işaretlerin olması sebebiyle Allah'ın kitabının aciz bırakıcı (mu'ciz) bir özelliğe sahip olduğunu savunmaktadır.³⁴

Neccâr'a göre Kur'ân'ın bütün ilimleri içerisinde barındırdığı söylemi isâbetli değildir. Ona göre, bilimsel tefsiri aşırı bir şekilde savunan kimselerin sıklıkla görüşlerine dayanak ettikleri her iki âyetin de (*Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık* (el-En'âm 6/38), (*Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah'a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik* (En-Nahl 16/89) vermek istediği mesaj farklıdır. Çünkü bu her iki âyet, Kur'ân-ı Kerîm'in esas mesajına işaret eder ki bunlar da dinin dört temelini oluşturan inanç, ibadet, ahlak ve sosyal ilişkilerdir.³⁵

Neccâr, bazı tefsir âlimlerinin lügavî, fikhî ve konulu tefsir metotları başta olmak üzere birçok tefsir çeşidini kabul ettiklerini ama hâlâ bilimsel tefsiri reddettiklerini söylemektedir. Çünkü onlara göre Kur'ân bir hidayet kitabıdır ve insanları, Allah'ın yarattıkları üzerinde düşünmeye davet etmektedir. Onun hedefi kesinlikle güncel verilerden haber vermek değildir.³⁶ Tefsir âlimlerinin bilimsel tefsire yapmış olduğu ikinci bir eleştiri ise, Kur'ân'ın, vahiy kaynaklı oluşudur. Hal böyleyken deneme yanılma esasına dayanan bilimin verileri ile Kur'ân'ı açıklamaya çalışmak beşerî çabalardan öteye geçemez. Neccâr ise söz konusu itirazlara cevaben Kur'ân'ın bir hidayet kitabı olmasıyla, bilimsel hakikatlerden bahsetmesi arasında bir tenakuzdan bahsedilemeyeceğini, haddi zatında Kur'ân'ın söz konusu hakikatlere detaylıca yer verdiğini vurgulamaktadır. Neccâr'a göre Müslümanlar, bu hakikatleri çok önceden fark etselerdi, kozmoloji alanında söz sahibi olurlardı.³⁷

5 Zağlûl en-Neccâr'ın Tefsirinde Yer Verdiği Bilimsel İzahlar

Zağlûl en-Neccâr, eserlerinde çok sayıda âyete bilimsel açıklamalar getirmiştir. Ancak bu açıklamalarından bazıları özgün fikirler iken bazıları ise önceki müfessirlerin açıklamaları ile aynı paraleldedir. Bilimsel tefsirin kapsamına psikoloji, sosyoloji, kıyamet alametleri gibi çok farklı konuların dahil edildiği görülse de bu başlık altında insan, hayvan, bitki, yeryüzü ve gökyüzü gibi bilimsel açıdan biraz daha ön plana çıkmış konulara dair örneklere yer verilecektir.

5.1. İnsanın Yaratılışına Dair

İnsanın yaratılışına dair Kur'ân-ı Kerîm'de çok sayıda âyet vardır.³⁸ Ancak insanın yaratılış evresine en belirgin şekilde işaret eden âyetler şunlardır:

³⁴ Zağlûl en-Neccâr, *Medhal ilâ dirâseti'l-i-câzi'l-ilmî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm-i ve's-Sünneti'n-Nebevviyyeti'l-Mutahhirati* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2009), 73.

³⁵ en-Neccâr, *Medhal ilâ dirâseti'l-i-câzi'l-ilmî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm-i ve's-Sünneti'n-Nebevviyyeti'l-Mutahhirati*, 118.

³⁶ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/31.

³⁷ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/32.

³⁸ Örnekler için Bkz: el-Bakara 2/28, el-Bakara 2/30, Al-i İmran 3/6, en-Nisa 4/1, el-En'âm 6/2, el-En'âm 6/98, el-A'râf 7/11, el-A'râf 7/189, el-Hicr 15/26, el-Hicr 15/28, en-Nahl 16/4, en-Nahl 16/72, el-İsrâ 17/99, et-Taha 20/55, el-Hac 22/5, el-Mu'minun 23/12/13/14, el-Mu'minun 23/79, el-Furkan 25/54, er-Rum 30/22, el-Câsiye 45/4, ez-Zâriyât 51/21, et-Târık 86/5/6/7

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا
الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

12. “Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık.”

13. “Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik.”

14. “Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir! “

Zağlûl en-Neccâr, bu âyetleri ele alırken önce âyetteki bazı kelimeleri lûgat açısından incelemiş sonra resimlerle destekleyerek açıklamıştır.³⁹ Neccâr “Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık” âyetini birkaç yönden ele alarak insanın çamur ile bağlantısını kurmaya çalışmıştır.⁴⁰ Bu çerçevede Neccâr, insan vücudunun kimyevî yapısının çamur ile benzerliğine dikkat çekmiştir. İnsanda %65 oranında oksijenin, %18 oranında karbonun, %10 oranında hidrojenin, %7 oranında fosforun %3 oranında nitrojenin, %1,4 oranında da kalsiyumun olduğunu belirten Neccâr, çamurda da aynı bileşenlerin olduğunu dile getirmiştir.⁴¹ Neccâr’a göre insanın, yeryüzündeki bitkilerle beslenerek gelişmesi de çamurla olan bağlantısını destekler mahiyettedir.⁴²

Neccâr, insanın öldüğünde vücudunun toprağa karışmadan önce çamurlaşmasını yine insan vücudunun çamurdan yaratıldığına delil saymıştır. Ona göre insanın yaratılış aşamaları dikkate alındığında tersine bir durum söz konusudur. Şöyle ki, insanın yaratılışı suyla toprağın karışması sonucu meydana gelen çamurdan oluşmaktadır. Su, çamurda eriyip yok olmadan önce bileşenleri eritir ve çamurun taneleri arasından (سلالة من طين) şeklinde isimlendirilen çamurdan bir öz ortaya çıkar. Bu öz için oluşturulan çözeltilerin buharlaşıp yok olmasıyla da topraktaki madenlerin taneleri arasındaki oluşumlar dibe çöker ve çamur birbirine yapışık bir vaziyet alır. Birbirine yapışık vaziyetteki bu çamur kurumaya bırakılır ve çömlek gibi kuru bir toprak halini alır. Son aşamada ise Allah, bu kuru çamura ruh üfler ve çamur tastamam bir insan haline gelir.⁴³

Zağlûl en-Neccâr spermin, alakadan mudga haline gelmesini içeren Mu’minûn sûresinin 12. ve 13. âyetlerini ileri tıbbın verileri ile açıklamaya çalışmıştır. Neccâr, bir sperm hücrenin ilk iki haftalık süreçte birden fazla bölünme ve birbirine karışmış halde olan nutfenin (zigot) gelişmesi sonucu adım adım alaka haline sonra ise mudga haline geldiği şeklinde embriyo uzmanlarının verilerine yer vermektedir.⁴⁴ Ona göre Kur’ân’ın on dört asır evvel belirtmiş olduğu hakikatlerin,

³⁹ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevnîyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/201.

⁴⁰ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevnîyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/201.

⁴¹ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevnîyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/200.

⁴² en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevnîyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/201.

⁴³ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevnîyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/202.

⁴⁴ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâti'l-kevnîyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/209.

günümüzün tıbbî verileriyle benzerlik göstermesi, bu kitabın ilâhî olduğuna ve ona meydan okumanın da imkânsız olduğuna bir delil mesabesindedir.⁴⁵

Neccâr söz konusu âyette geçen mudga (مضغة) kelimesine ise kavramsal açıdan yaklaşmaktadır. Ona göre Kur'ân'ın bu aşamayı mudga şeklinde isimlendirmesi önem arz etmektedir. Çünkü mudga, çiğnenebilecek hacimdeki bir et parçasıdır ve boyu 4 ile 13 mm arasında değişiklik göstermektedir. Kur'ân'ın kullanmış olduğu bu lafzın, tıbbî verilerle benzerlik arz ettiğini ifade eden Neccâr, bu durumun göz kamaştırıcı olduğunu söylemektedir.⁴⁶

Fahreddin er-Râzî, âyette geçen (إنسان) kavramı üzerinde durmuş ve bu kavram hususunda birçok müfessirin ihtilâf ettiğini söylemiştir. Örneğin İbn Abbas (ö. 68/687-88), İkrime (ö. 105/723), Katâde (ö. 117/735) ve Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) gibi müfessirler insan kavramından maksadın Hz. Âdem olduğunu ve Hz. Âdem'in topraktan çıkarıldığını onun zürriyetinin ise basit bir sudan yaratıldığını söylemiştir.⁴⁷ Bir diğer grup alim ise âyette geçen (إنسان) kavramından maksadın Hz. Âdem, çamurdan (طين) maksadın ise Hz. Âdem'in ismi olduğunu, bununla birlikte (سلالة) kelimesiyle kastedilenin Hz. Âdem'in organlarına yayılmış çamur parçacıkları olduğunu savunmuştur.⁴⁸ Buna ek olarak İbn Kesir, çamurla (طين) kastedilenin Hz. Âdem olduğunu söylemiş⁴⁹, Taberî (ö. 310/923) ise Âdem'in yeryüzünden alınan bir toprak parçasından yaratılması sebebiyle burada geçen çamur (طين) kelimesinin Âdem'e râci olduğunu dile getirmiştir.⁵⁰

Râzî, insanların yaratılışını genel anlamda ikiye ayırmıştır. Bunlardan ilki inorganik diğeri ise organik safhadır. Bu aşamalar maddenin insan olma süreciyle ilgilidir. Söz gelimi ilk aşama maddenin insan formatına dönüştürülmesidir. İkinci aşama ise insanların organlarının yerli yerinde bir bütünlük oluşturacak şekilde yaratılmasıdır. Buradan hareketle birinci aşama olan inorganik aşamanın Hz. Âdem'e has iken ikinci aşama olan organik aşamanın tüm insanlığın yaratılışı ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.⁵¹

İşârî tefsirlerin birçoğunda da bu husus tefsir anlayışları doğrultusunda ele alınmaya çalışılmıştır. Örneğin, Tüsterî (ö. 283/896), tefsirinde Hz. Âdem'in yaratılışının Hz. Muhammed'in nurundan olan şerefli bir çamurdan olduğunu dile getirmiştir.⁵² Kuşeyrî de (ö. 465/1072) "Hani rabbın meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti." âyeti hakkında bu âyetin Âdem ve zürriyetinin sırrının

⁴⁵ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/204.

⁴⁶ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/209.

⁴⁷ Fahreddin er-Râzî, *Tefsiru'r-Râzî - Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-arabî, ts.), 23/264.

⁴⁸ er-Râzî, *Tefsiru'r-Râzî - Mefâtihu'l-gayb*, 23/265.

⁴⁹ Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-kur'ân'il-azîm tkh. Muhammed Hüseyin Şemseddin* (Beyrut: Daru'l-Kutub el-İlmiyye, 1998), 5/406.

⁵⁰ Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân, thk. Ahmed Muhammed Şâkir* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2000), 19/14.

⁵¹ Seyithan Can, "Mefâtihu'l-Gayb Ekseninde İnsanın Yaratılış Süreci", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018), 75.

⁵² Sehl b. Abdullah Tüsterî, *Tefsiru't-Tüsterî* (Beyrut: Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, 2002), 27.

ortaya çıkarılmasının ilk aşaması olduğunu ifade etmiştir.⁵³ Kuşeyrî, insanın yaratılışının aşamalar şeklinde oluşuna dikkat çekerek Allah'ın emretmesi sonucu insanların çamur parçacıklarından meydana geldiğini ve bu çamurun kırk sabah vakti boyunca mayalanmaya bırakıldığını söylemektedir.⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) ise tefsirinde Muhammed b. Ali el-Bâkır'a (ö. 114/733) atfen babamız Âdem'den önce bin küsur Âdem'in yaşadığını dile getirmektedir. Buna ek olarak İbn Arabî'nin naklettiği bir hadise de yer veren Bursevî, söz konusu hadiste İbn Arabî'nin (ö. 638/1240) Kabe'yi tavaf ederken ruh şeklinde birtakım insanlar gördüğünü, onlara kim olduklarını sorduğunda onların cevaben Âdem'den kırk bin sene önce yaşamış ataları olduğunu söylediklerini nakletmektedir.⁵⁵

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942) ise sülâle (سلالة) kavramı üzerinde durmuştur. Ona göre bu kavram bir kök yani asıl değildir. Asıldan çıkarılan bir özdür. Elmalılı, Allah'ın çamurdan sonra bir sülâle yarattığını, o sülâleyle önce hayvanları ve kâinatı yarattığını, insanın yaratılışına ise son aşamada geçtiğini dile getirmiştir.⁵⁶ Elmalılı bununla birlikte insanın yaratılışının bitkilerin yaşantısı ile başlamış olabileceğini iddia etmiştir. Bu görüşüne ise "Allah nezdinde İsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona "ol" dedi ve oluverdi" âyeti ile "Allah sizi yerden bitirip yetiştirmiştir" âyetini delil getiren Elmalılı, Kur'ân'ın insanın yaratılışına delalet eden âyetleri ile bilimin bugün işaret etmiş olduğu veriler arasında bir benzerlik olduğunu belirtmiştir.⁵⁷

Tantâvî Cevherî (ö. 1940) ise insanın diğer varlıklardan üstün ve şerefli bir yapıda olduğunu söylemektedir.⁵⁸ İnsanlığın ilk atası olarak Hz. Âdem'in yaratıldığını söyleyen Tantâvî, dünyadaki bütün canlıların özelliklerinin insanda yaratıldığını ve insanın âdeta dünyanın küçük bir prototipi olduğunu dile getirmiştir.⁵⁹ Tefsirinde beynin, kafatasının oluşumu ve dilin yapısı gibi insanın anatomik yapısı ile ilgili görsellere yer veren Tantâvî, bu görseller üzerinden insanın yaratılışına dair birtakım açıklamalar yapmıştır.⁶⁰

Süleyman Ateş de konu ile ilgili Neccâr'ın söylediklerini destekler mahiyette açıklamalara yer vermiştir. Söz gelimi insanın embriyo aşamasının çiğnenmiş bir ete benzediğini 40-42 günlük oluncaya dek insan sûretini almadığını dile getirmektedir.⁶¹ Ateş bu açıklamalara yer verdikten sonra "Rabbın Âdem oğullarının zürriyetlerini bellerinden aldı" âyeti hususunda bu âyetin, Kur'ân'ın şeksiz şüphesiz

⁵³ Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât* (Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyetu'l-Amme, 2000), 1/74.

⁵⁴ el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, 1/74.

⁵⁵ İsmail Hakkı b. Mustafa el-İstanbulî el-Hanefî el-Hanbelî Bursevî, *Rûhu'l-Beyân* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 2008), 8/405.

⁵⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Yenda Yayın Dağıtım, 1971), 5/539-541.

⁵⁷ Recep Orhan Özel, *Elmalılı Hamdi Yazır'ın Bilimsel Tefsirciliği* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002), 109-110.

⁵⁸ Tantâvî Cevherî, *el-Cevâhir fî tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Mısır, 1932), 1/53.

⁵⁹ Cevherî, *el-Cevâhir fî tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/54-55.

⁶⁰ Cevherî, *el-Cevâhir fî tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 25/95-97.

⁶¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997), 6/89.

ilmî bir mucize olduğuna ve Allah katından geldiğine bir delil mesabesinde olduğunu dile getirmiştir. Çünkü bu hakikatler cenin ilmi denilen Jinekolojinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Cenin anne karnında oluşurken, husyeler böbreklerin hemen altında yani bel kısmında biterler. Cenin oluşumunu tamamlayınca husyeler aşağı doğru iner ve normal yerlerini alırlar. Dişi ceninde de aynı durum söz konusudur. Ateş, henüz anatomi ilmi ve röntgen keşfedilmemişken, söz konusu âyetin herhangi bir kapalılığa mahal bırakmaksızın bu denli ifadelerde bulunmasını, Kur’ân-ı Kerîm’in bilimselliği ve Allah katından oluşu ile ilişkilendirmiştir.⁶²

İnsanın ilk aşamasının neden topraktan olduğu hususu da gündemde yerini almıştır. İnsanın yaratılışının ilk aşamasının topraktan oluşu, balçık ve suyun da insanın yaratılış aşamasında zikredilmesi Allah’ın kudretiyle ilişkilendirilmiştir. Allah ilk insan olarak Hz. Âdem’i yaratmıştır. Ancak burada odaklanması gereken meselenin Hz. Âdem’in fizyolojik, biyolojik ve psikolojik tarafları veya hangi maddeden nasıl yaratıldığından ziyade onun Kur’ân’ın ifadesiyle (el-Mürselât 77/20) değersiz bir sudan yaratılması olduğu dile getirilmiştir.⁶³

Yine bazı kimseler, Kur’ân’da insanın yaratılışından söz ettiği iddia edilen birçok âyetin aslında teknik bilgi vermek gibi bir amacının olmadığını savunmaktadır. Bu türden âyetlerin alandaki teknik bilgi eksikliğini giderme ve bilimsel açıklamalar getirme gibi amaçlar taşımadığını belirten bazı kimseler, insanın yaratılışı hususunda Kur’ân’da yer verilen âyetlerin en önemli amacının Allah’ı inkâr eden bir kimseye değersizliğinin hatırlatılması ve O’nun insanları aciz bırakıcı sanat eserlerinin zihinlere yerleştirilmesi olduğunu vurgulamıştır.⁶⁴

Geçmişte insanın yaratılışı hususunda tartışılan konulardan birisi de Hz. Âdem ve Havvâ’dan başka kimselerin olduğunun iddia edilmesidir. Kimi âlimler de aksi yönde görüş belirtmiş ve Kur’ân’ın, metni⁶⁵ itibariyle bunu reddettiğini söylemiştir. Âyetin zâhirî manasına bakıldığı zaman insanoğlu Hz. Âdem ve Havva ikilisinden yaratılmıştır. Önce Hz. Âdem sonra Havvâ bu ikiliden ise tüm insanlık günümüze kadar yaratıla gelmiştir. Bu çerçevede başka Âdemlerin ve Havvalar’ın olması Kur’ânî bir temeli olmayan iddiadır.⁶⁶

Semâî dinlerde de insanın yaratılışı ile ilgili birtakım bilgilerin bulunduğu göze çarpmaktadır. Kaleme alınan bazı çalışmalarda da bu husus Tevrat ve Kur’ân özelinde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Ortodoks Yahudilerinin, yeryüzü ve ilk insanlık da dahil olmak üzere insanlığın başlangıcını Tevrat ile başlattıklarına dikkat çekilmiştir.⁶⁷ Tevrat’ta insanlığın yaratılışının genel itibariyle İsrailoğulları

⁶² Süleyman Ateş, *İslam’a İtirazlar ve Kur’ân-ı Kerîm’den Cevaplar* (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1972), 286.

⁶³ Çağfer Karadaş, *Kafama Takılanlar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 73-74.

⁶⁴ Mustafa Öztürk, *Kur’ân ve Yaratılış*, ed. Ahmet Baydar (İstanbul: Kuramer, 2015), 191-192.

⁶⁵ “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretilen yayan rabbinize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah’a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir”. En-Nisâ 4/1

⁶⁶ Maşallah Turan, “İlk İnsan ve İlk Peygamberin Yaratılış Serüveni” (Mardin: Farabi Yayınevi, 2019), 543.

⁶⁷ Salime Leyla Gürkan, “Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan’ın Yaratılışı ve Cennet’ten Düşüş”, *İslâm Araştırmalar Dergisi* 9 (2003), 3.

özelinde ele alındığı söylenilmiş, Kur'ân'ın, Tevrat'taki durumun aksine yaratılış mefhumunu tüm insanlığa yaydığı vurgulanmıştır.⁶⁸ Tevrat'ta Yahudiler'in yaratılış tasavvuruna da yer verilmiş ve kâinatın yaratılışının son günü olan altıncı günde bütün canlıların yaratılmasından sonra tanrının insanı kendi suretinde erkek ve dişi şeklinde yarattığı dile getirilmiştir.⁶⁹

5.2. Arılar ve Balları

Arıların anatomileri ve ürettikleri ballar itibariyle hayvan biliminin geçmişten günümüze en önemli konularından birisi olmuştur. Bilimsel gelişmeler ışığında ele alınan arılar kendisinden birçok ilmî hakikatlerin ortaya çıkarılmasına zemin hazırlamıştır. Bilimsel tefsiri benimseyenler de Kur'ân'ın on dört asır önce arılar ve ballarına dair işaretlerde bulunduğunu söylemiştir. Söz konusu âyetler ve meâlleri ise şöyledir:

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ
ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلَالًا يَخْرُجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ
فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Rabbin, bal arısına şöyle ilham etti: “Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin.” Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yayılım) yollarına gir.” Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır.” (en-Nahl 16/68-69)

Zağlûl en-Neccâr ilgili âyetleri birkaç açıdan ele alır. Ona göre âyette zikredilen arı bal arısıdır. Çünkü âyetin devamındaki *“Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır”*. (en-Nahl 16/69) şeklindeki kısım, bu arının bal arısı olduğunu desteklemektedir. Neccâr, on iki binden fazla arı çeşidinin olduğunu, bunlardan altı yüz kadarının koloni halinde yaşadığını ve kalanının ferdî şekilde hayatlarını devam ettirdiğini kaydetmektedir. Bununla birlikte âyette kastedilenin düzenli birlikler halinde yaşayan bal arıları olduğunu, bu sebeple de Kur'ân-ı Kerîm de sûrenin “Nahl” şeklinde çoğul sîga ile getirildiğini savunmaktadır.⁷⁰

Neccâr, âyetin işaret ettiği gibi balın güçlü bir antibiyotik etkisine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte balın tüm bakteri çeşitlerine, mantarlara ve virüslere karşı etkili bir temizleyici olduğunu, birçok yaranın temizlenmesinde ve birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığını söylemektedir. Neccâr, bu hakikatlerin ancak 20. yüzyıl dolaylarında gün yüzüne çıktığını, Kur'ân'ın ise bu hakikatlere on dört asır önce işaret ettiğini belirtmektedir.⁷¹

Klasik tefsir kaynaklarında da bu âyetler hususunda vahyin mahiyeti, şifa kelimesinin râci' olduğu zamir gibi konular üzerine epeyce açıklamalar yapılmıştır.⁷²

⁶⁸ Gürkan, “Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş”, 3.

⁶⁹ Gürkan, “Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş”, 6.

⁷⁰ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-kevnîyye fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/495.

⁷¹ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-kevnîyye fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/508.

⁷² Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr ve Osman Cüme Damîre (Riyad: Dâru Tîbe, 1997), 5/29.

Örneğin; Râzî, arıların kendilerine kenarları birbirine eşit altıgen şeklinde yuva yaptıklarını, insanların ise bu yuvaların projesini ancak cetvel ve pergel gibi aletlerle yapabileceklerini dile getirmiştir. Râzî, yuvanın altıgen olmasını da matematiksel olarak açıklamaya çalışmış ve yuvanın altıgenin dışında olması durumunda yuvada birtakım açıklıkların olabileceğini vurgulamış ve zayıf hayvan olarak nitelendirdiği arının böyle bir sanat eseri meydana getirmesini son derece acayip bulmuştur.⁷³

Modern dönemde de arıların inşa ettiği petekler üzerine birtakım araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Fransız Zoolog Antoine Ferchault “*arılar problemi*” adını verdiği bir problemi bilim dünyasına yöneltmiştir. Söz konusu problem şudur: “*Tabanı birbirlerini gören eğimi aynı olan üç çeşit eşkenar dörtgen ile kapanmış düzgün altıgen bir dik prizma verilsin. Bu prizmanın toplam yüzey alanının en küçük değerinde olması için eşkenar dörtgenler arasındaki açılar ne olmalıdır?*” Bilim adamları, yapmış olduğu araştırma ile 70° 32’ (70 derece ve 32 dakika) sonucuna ulaşmışlardır. Bunun ise arıların yapmış olduğu petekler ile birebir örtüştüğünü dile getirmişlerdir.⁷⁴

Modern dönem tıp doktorlarından olan Haluk Nurbâki (ö. 1997) ise bal ve arı üzerine yapmış olduğu araştırmalar neticesinde bal ve arılarda birçok bilimsel hakikatin olduğunu dile getirmiştir.⁷⁵ Arıların inşa ettiği altıgen prizma şeklindeki peteklerin bugün mimaride de kendisinden en iyi yararlanılabilen geometrik şekil olduğunu, özel ses dalgalarına sahip olmaları sebebiyle olağanüstü bir yayılım gösterdiklerini söylemiştir. Balda ise insanlığın ihtiyacı olan tüm besinlerin olduğunu, örneğin hastalandığı zaman iyileşme sürecinde, yetiştirme çağında ve kan yapımında insanın ihtiyacı olan temel besin maddesi olan Riboz’u barındırdığını buradan hareketle bu hakikatin Kur’ân’da geçen şifa kavramı ile örtüştüğünü savunmuştur.⁷⁶

Fransız Doktor Maurice Bucaille (ö. 1998) ise arıların birçok araştırmaya tâbi tutulduğunu ve olağanüstü bir sinir sistemine sahip olduğunu söylemektedir. Bucaille, arıların dans etmek suretiyle birbirleriyle iletişime geçtiklerini, bu sebeple faydalanacakları çiçeğin hangi yönde ve ne kadar mesafede olduklarını bildiklerini savunmaktadır.⁷⁷

Geçmişten günümüze balın birçok faydasının yanı sıra insanların rahatsızlıklarında kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin; rivayete göre bir sahâbî, kardeşinin karın ağrısından dolayı sancılar içerisinde olduğunu haber etmek için Rasûlullah’a (a.s) gelmiş ve peygamberimiz kardeşine bal içirmesini tavsiye etmiştir. Sahâbî, kardeşine balı içirmiş ve Rasûlullah’a gelip bir faydasının olmadığını söylemiştir. Rasûlullah, sahâbîye Allah’ın doğru söylediğini, kardeşinin karnının ise yalan söylediğini ifade etmiş ve tekrardan bal içmesini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine sahâbînin kardeşi sağlığına kavuşmuştur.⁷⁸

⁷³ er-Râzî, *Tefsiru’r-Râzî - Mefâtihu’l-gayb*, 20/236.

⁷⁴ Kur’ân Araştırmaları Grubu, *Kur’ân Hiç Tükenmeyen Mucize* (İstanbul Yayınevi, 2015), 164-165.

⁷⁵ Haluk Nurbaki, *Kur’ân-ı Kerîm’den Ayetler ve İlmî Gerçekler* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 116.

⁷⁶ Nurbaki, *Kur’ân-ı Kerîm’den Ayetler ve İlmî Gerçekler*, 117.

⁷⁷ Bucaille, *Müspet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur’ân*, 308.

⁷⁸ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsned thk. Şuayb el-Arnâvudî* (Kahire: Müessesetu’r-Risâle, 2001), 17/234; Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b.

Süleyman Ateş ise aynı şekilde balın şifa oluşu üzerinde durmuş ve batı dünyasında antiseptik olarak ameliyatlarda sıklıkla kullanıldığını nakletmiştir. İngiliz doktorların antiseptik kullanımının yarayı tahriş ettiğini bununla birlikte balın yaranın çabucak iyileşmesine katkı sağladığına dair sözlerine yer vermiştir. Ateş, bilim çağında ortaya çıkan bu hakikatlerin öteden beri Kur'ân'ın söylemiş olduğu ile benzerlik göstermesinin, Kur'ân'ın bilimsel anlamda i'câzına güzel bir örneklik oluşturduğunu ifade etmiştir.⁷⁹

5.3. Bitkilerin Aşılması /Rüzgârların Aşılabilirliği

Rüzgârların bitkileri aşılması hususu genel itibarıyla şu âyet mihverinde dönmektedir:

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ

“Rüzgârları da aşılabilir olarak gönderip yukarıdan su indirerek sizi onunla suladık. Onu toplayıp depolayan da siz değilsiniz”. (el-Hicr 15/22)

Zağlûl en-Neccâr, rüzgârlara dair bazı teorik bilgiler verdikten sonra yaptığı açıklamaların sonunda konuyu toparlama babında, rüzgârların yönlendirilmesinin Allah'ın dilemesiyle, aynı şekilde bulutların hareket etmesinin de hava ve gerekli olan nemi yüklenmesiyle olduğunu söylemektedir. Şöyle ki; rüzgârların farklı yoğunluktaki yerlere gönderilmesi bulutların içerisindeki buharlaşan su miktarını belirlemektedir. Farklı yoğunluktaki yerlere gönderilen bulutlar, su damlalarının büyümesinde de etkin rol oynamaktadır ve nihâyetinde su damlaları yeryüzüne yağmur, kar ve dolu şeklinde inmektedir. Bitkilerin aşılmasının rüzgârların hareketleri doğrultusunda olduğunu söyleyen Neccâr, bu hakikatin ancak 20. yüzyılın başlarında anlaşılabilirliğini Kur'ân'ın ise bunu tüm açıklığı ile yüzyıllar öncesinden haber verdiğini söylemektedir. Tüm bu açıklamalardan hareketle Neccâr, Kur'ân'ın bir beşer mahsulü olamayacağını vurgulamıştır.⁸⁰

Kur'ân'ı baştan sona tefsir eden ilk müfessir olmasıyla temayüz eden Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), tefsirinde rüzgârların aşılabilir olması hususunda Neccâr'ın aksine rüzgârların bitkileri aşılabilirliğine dair net bir görüşte bulunmamıştır. Tefsirinde, Allah'ın rüzgârları gönderip bu rüzgârlarla belli bir miktarda suyu dünya semasından alıp götürdüğünü, sonra rüzgârların, içinde bitki sularının da (ماء النبت) bulunduğu bulutlara bunu bıraktığını dile getirmiştir.⁸¹

Mâverdî, (ö. 450/1058) bu âyetin iki farklı şekilde anlaşılabilirliğini söylemektedir. Bunlardan ilkinin yağmurun inebilmesi için bulutların aşılması olduğunu, Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ve Katâde'nin de bu görüşü savunduğunu ifade etmektedir. Mâverdî'nin yer verdiği ikinci anlam ise İbn Abbas'ın savunduğu gibi meyve verebilmesi için ağaçların aşılmasıdır.⁸²

Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf 'an Haka'iki Ğavamidi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekavil fi Vucûhi't-Te'vîl* (Beyrut: Daru'l-Kitâb el-arabî, 1986), 2/519.

⁷⁹ Ateş, *İslam'a İtirazlar ve Kur'ân-ı Kerîm'den Cevaplar*, 303.

⁸⁰ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/445-450.

⁸¹ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman thk. Abd ullah Mahmîd Shihatah* (Beyrut: Dar-u ihyâi't-turâs el-arabiyye, 2002), 2/427.

⁸² Ebu'l-Hasan el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-uyûn = Tefsiru'l-Mâverdî thk. es-Seyyid b. Abdi'l-Maksûd b. Abdi'r-Rahîm* (Beyrut: Daru'l-Kitâb el-ilmîyye, 2010), 3/155.

Râzî, söz konusu âyetin tefsirinde İbn Abbas'ın ve İbn Mes'ûd'un (ö. 32/652-53) görüşüne yer vermektedir. İbn Abbas, rüzgârların ağaçları ve bulutları aşıladığını söylemektedir. Razi aynı zamanda Hasan el-Basri, Katâde ve Dahhâk'ın (ö. 105/723) da bu görüşte olduğunu zikrettikten sonra İbn Mes'ûd'un söz konusu âyet ile ilgili açıklamasına yer verir. İbn Mes'ûd, Allah'ın, rüzgârları bulutların aşılması, sonrasında suyu yüklenmesi ve suyu bulutların içine bırakması için gönderdiğini söyler. Akabinde rüzgârların bulutları sıkıştırdığını ve sütü bol develerin sütünün sağılması⁸³ gibi bulutların da içerisindeki yağmuru düşürdüğünü nakleder.⁸⁴

Beydâvî de rüzgârların aşılama olarak gönderildiğine işaret eden Hicr sûresinin 22. âyetinin tefsirinde Allah'ın, yağmurlu bulutlar getirmesi sebebiyle rüzgârı gebeye (حامل) benzettiğini ve böyle olmayan rüzgârları ise kısra (العقيم) benzettiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte bu âyette kastedilenin rüzgârlar sebebiyle ağaçlar ve bulutların aşılması olduğunu savunmaktadır.⁸⁵

Tasavvufî tefsirler de rüzgârların bitkileri aşılmasını tefsir anlayışları doğrultusunda ele almaya çalışmıştır. Bu çerçevede Kuşeyrî, tefsirinde rüzgârların yağmurun habercileri olduğu gibi, kalplerdeki arzuların da böyle olduğunu, bu durumda kulun kalbine gelip de onu düşüncelerine ve arzusundaki başarı esintilerine yaklaştıran bir şeyin meydana geldiğini ve arzulan başarı ve lütuf daha meydana gelmeden önce kalbin sakinleştiğini dile getirmektedir.⁸⁶

Reşid Rıza ise Menâr tefsirinde Hicr sûresinin 22. âyeti indiği vakit insanların rüzgârların bitkileri aşıladığından haberlerinin olmadığını ve aşılama işini elleriyle yaptıklarını dile getirmiştir.⁸⁷ Ona göre İbn Abbas, İbn Mes'ud ve Hasan el-Basrî gibi klasik dönem müfessirleri de âyetten böyle bir aşılama çıkarmamış ve mecâzî bir hitap olmasına hamletmişlerdir.⁸⁸ Hal böyleyken bazı Batılı bilim insanları bu hakikati keşfedince Arapların kendilerinden çok önce bu ilme vakıf oldukları sonucuna varmışlardır. Öyle ki Oxford Üniversitesi'nde Arap Dili hocası olan oryantalist Ecnîrî'nin; devenin sahipleri, Batılıların keşfinden on üç asır önce rüzgârın ağaçları ve meyveleri aşıladığını öğrenmişlerdi şeklindeki görüşünü de kendisine delil almıştır.⁸⁹

Mısırlı müfessir Seyyid Kutub (ö. 1966), bu âyeti bilimsel açıdan ele alanları eleştirmektedir. Söz konusu âyetten bilimsel anlamda rüzgârların ağaçtan ağaca döllenmeyi sağlamasının kastedilmediğini, âyetin en uzak tevilinden dahi bitkilerin çıkarılmayacağını, âyetin siyak ve sibakından rüzgârların yağmur yüklü oluşuna işaret edildiğini ifade etmektedir.⁹⁰

⁸³ Tefsirinde geçen الفحة kelimesi, sütü bol devenin sağılması anlamına gelmektedir. Bkz: İbrahim Mustafa vd. (Kahire: Dâru'd-Da'Ve, 2004), "el-Mu'cemu'l-Vasî't", 2/334.

⁸⁴ er-Râzî, *Tefsîru'r-Râzî - Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-arabî, ts.), 19/134.

⁸⁵ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî* (Beyrut: Dar-u İhyâi't-turâs el-arabiyye, 1997), 3/209.

⁸⁶ el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, 2/267.

⁸⁷ Reşid Rıza, *Tefsîrü'l-Menâr* (Kahire: el-Heyetu'l-Mısıriyetu'l-Amme, 1990), 8/434.

⁸⁸ Reşid Rıza, *Tefsîrü'l-Menâr*, 7/409.

⁸⁹ Reşid Rıza, *Tefsîrü'l-Menâr*, 1/176.

⁹⁰ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. Salih Uçan vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 6/473.

Süleyman Ateş rüzgârların aşılabilirliği hususuna farklı bir perspektif kazandırmıştır. Ateş, rüzgârların bulutları birbirine sürttüştürmesi sebebiyle elektron akımının meydana geldiğini bu sayede gök gürültüsü ve şimşegin oluştuğunu dile getirmiştir. Rüzgârların birbirine elektron aşılması sebebiyle bitkilerin döllenmesinin meydana geldiğini söyleyen Ateş, rüzgârların erkek tohumları dışı çiçeklerin üzerine bırakmak suretiyle aşılama etkin faktör oynadığını ifade etmiştir.⁹¹

Modern dönem akademisyenleri de rüzgârların aşılabilir olma özelliğine kayıtsız kalmamıştır. Bu çerçevede Celal Kırca Hicr sûresinin 22. âyetinde geçen rüzgârların aşılabilirliği hususunda; bu hakikatin asırlarca insanlığa gizli kalmasına rağmen Kur'ân'ın bunu çok önceden haber verdiğini ve bu sebeple rüzgârların bitkileri aşılmasının ilmî bir mu'cize olduğunu ifade etmektedir. O'na göre Râzî dahi bir müfessir hatta bir doktor olmasına rağmen bu hakikate ulaşamamıştır. Kırca bu hakikatin "...orada meyvelerin her birinden çiftler çiftler yaratan O'dur" (er-Ra'd 13/3) âyeti anlaşıldıktan yani her bir bitki türünün çifti olduğu ve erkeğin dişiye aşılması sonucu meyvelerin meydana geldiği ortaya çıktıktan sonra, rüzgârların aşılabilir olduğuna dair bir kanaatin oluştuğunu dile getirmiştir. Aynı kanaat Menna' el-Kattân'ın (ö.1999) *Mebâhis* isimli eserinde de görülmektedir. El-Kattân ek olarak Kur'ân'da bilimsel verilere yer verilmesinin insanların hidayeti üzerinde de etkili olduğunu savunmuştur.⁹² Bazı akademisyenler rüzgârların iyonları sürüklemesi sebebiyle yağmuru her tarafa yağdığını, bitkilerin döllenmesine katkıda bulunduğunu ve böylelikle meyve sebzelerin meydana geldiğini ifade etmiştir.⁹³ Bununla birlikte rüzgârların, bitkiler ve bulutların aşılması üzerinde önemli bir rol oynadığı ve bu sayede meyve sebzelerin meydana geldiği hususu da dile getirilmiştir.⁹⁴

Bazı akademisyenler de Levâkîh (لواقح) kelimesinin etimolojik tahliline girmiş ve klasik müfessirlerle günümüz müfessirleri arasında farklı anlamlandırmanın olduğuna dikkat çekmiştir. Örneğin; klasik müfessirler bu kelimeyi bulut taşıyıcı manasında anlamış ancak günümüzde bu kelime yağmur yüklü bulutlardaki artı ve eksi yüklerin birbirleriyle aşılması şeklinde anlaşılmıştır.⁹⁵

5.4. Big Bang ve Evrenin Genişlemesi

Big Bang ilk defa 1920'lerin başında Alexander Friedmann Georges Lemaître (ö. 1966) tarafından ortaya atılmış ve temelinde evrenin bir başlangıcının olduğu iddiası yatan bir teoridir. Çok sayıda delille ispat edilmeye çalışılması da dünya

⁹¹ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, 5/61.

⁹² Menna' Halil el-Kattân, *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân* (Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 2000), 280-281.

⁹³ Abdurrahman Çetin, "Kur'an-ı Kerim ve Müsbet İlimler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (1987), 190.

⁹⁴ Necdet Çağıl, "Kur'an'da Yer Alan Başlıca Ziraî Temalar", *Dini Araştırmalar* 10/30 (2008), 202.

⁹⁵ Osman Ertuğrul, "Kur'ân Dilinde Kelimenin İfade Biçimi", *İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2016), 114; İbrahim Hilmi Karılı, "Kur'ân'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Diyanet İlmî Dergi* 46/ (2010), 88; Mehmet Okuyan, "Kur'ân'ın Tabiat İlimlerine Bakışı", *İlmî Araştırmalar Dergisi* 2/16-17-18 (1999), 163.

genelinde birçok bilim insanının kabulünü almasında etkili olmuştur.⁹⁶ Ülkemizde de Big Bang teorisi ile alakalı yapılmış birçok kitap, makale ve tez çalışması mevcuttur.⁹⁷ Big Bang teorisi İslam dünyasında da çokça tartışılan konulardan birisi olmuştur. Bu bölümde Big Bang ve evrenin genişlemesi ile alakalı ön plana çıkan görüşlere yer verilecektir. Big Bang ve evrenin genişlemesi ile ilişkilendirilen âyetler genel itibariyle şunlardır:

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ

“İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?”. (el-Enbiyâ 21/30)

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِإِيدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ

“Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz biz genişletmekteyiz”. (ez-Zâriyât 51/47)

Zağlûl en-Neccâr Big Bang ile evrenin genişlemesi hadiselerine birlikte yer vermiş ve bu iki hadiseyi sebep sonuç ilişkisi içerisinde ele almaya çalışmıştır. Ona göre eskiden, bu evrenin ezeli ve ebedî olduğuna dair yanlış birtakım inançlar vardı. Bu çerçevede Neccâr, söz konusu âyetlerin açık bir şekilde bu dünyanın bir başlangıcının olduğuna delalet ettiğini savunmaktadır. Büyük patlama olayına Kur’ân’ın üç aşama ile işaret ettiğini söyleyen Neccâr, ilk aşamanın ratk (رتق) yani yer ve göğün bitişik olduğunu, sonra Allah’ın emretmesi ile ikinci aşama olan fetk (فتق) yani yer ve göğün ayrılması haline geçildiğini son olarak ise üçüncü aşama olan duman (دخان) tabakasının oluşumuna geçildiğini nihai aşamada ise bu duman tabakasından bilip bilmediğimiz nice yer ve gök cisimlerinin yaratıldığını dile getirmiştir.⁹⁸

Neccâr, Big Bang denilen büyük patlamanın meydana gelmesiyle kâinatın oluşum sürecinin başlamasını Allah’ın kudreti ile ilişkilendirmektedir. Çünkü bir patlama meydana geldiği zaman patlamaya sebep olan maddeler saçılır ve arkasında bıraktığı şey hüsrandan başka bir şey olmaz. Bu çerçevede Big Bang sonrası kâinatın içerisindeki ince nizam düşünüldüğü vakit, bu nizamın gelişigüzel oluşmadığı ve ancak alemlerin rabbi olan Allah’ın kudretiyle oluşabileceği kolaylıkla anlaşılmaktadır. Ancak, Kur’ân bunu 1400 yıldan daha fazla bir süre öncesinde haber vermesine rağmen, insanlık bu ilmi gerçeklere ancak 20. yüzyılın ortalarında ulaşabilmiştir.⁹⁹

Taberî, tefsirinde Enbiyâ sûresinin 30. âyetinde yer alan yer ve göğün arasının ayrılmasına konusunda farklı görüşlere yer vermiştir. Bu görüşlerden ilki yeryüzü ile gökyüzünün ilk başta birbirine yapışık haldeyken Allah’ın yeryüzü ve

⁹⁶ Bu konuda yapılan çalışmalar için bkz: Caner Taslaman, *Big Bang ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013), 27-33.

⁹⁷ Metin Hotinli, *50 Soruda Büyük Patlama Kuramı* (İstanbul: 7 Renk, 2010); Osman Caner Taslaman, *Din felsefesi açısından Büyük Patlama Teorisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2002); Ahmet Mekin Kandemir, *Big Bang teorisinin hudus delili açısından değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2014); Taslaman, *Big Bang ve Tanrı*.

⁹⁸ en-Neccâr, *Tefsiru’l-âyâti’l-kevnîyye fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 2/109.

⁹⁹ en-Neccâr, *Tefsiru’l-âyâti’l-kevnîyye fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 2/111.

gökyüzünün arasını hava ile doldurmasıdır. Tâbiîn müfessirlerinden olan Hasan Basri ile Katâde bu görüştedir.¹⁰⁰ İkinci görüş Allah'ın, birbirine yapışık halde bulunan yeryüzü ve gökyüzünün arasını ayırıp bu ikisini yedi kat yeryüzü ve yedi kat gökyüzü şeklinde yaratmasıdır. Tâbiîn müfessiri Mücâhid (ö. 103/721) bu görüştedir.¹⁰¹ Üçüncü görüş ise gökyüzünün yağmur yağdıramayacak, yeryüzünün ise bitki bitiremeyecek şekilde bitişik bir haldeyken Allah'ın gökyüzünü su, yeryüzünü bitki ile ayırmasıdır. Tâbiîn müfessiri İkrime bu görüştedir.¹⁰²

Modern dönem araştırmacılarından Zeki Yıldırım Big Bang hadisesinin bilim dünyasının en çarpıcı olaylarından biri olduğunu savunmaktadır.¹⁰³ Ona göre büyük patlama ile atom altı parçacıklar meydana gelmiş ve kâinatın her bir tarafına olağanüstü bir ahenk hâkim olmuştur. Meydana gelen büyük patlama ile evren halen genişlemeye devam etmektedir. Ancak bir müddet sonra çekim kuvvetleri sebebiyle evrenin genişlemesi duracak ve büzölmeye başlayacaktır. Bu olaya bilim insanlarının “Big Crunch” yani büyük çöküş ismini verdiğini söyleyen Yıldırım “Big Crunch” hadisesine Kur’ân’ın “*O dehşet günü gökleri yazılı kâğıt tomarlarını dürer gibi düreriz. Yaratmaya başlamadan önceki hale döndürürüz. Sözümüz sözdür; biz bunu mutlaka yaparız*” (el-Enbiya 21/104) âyetini delil olarak getirmektedir.¹⁰⁴ Evrenin yoktan var edilmesi ile Kur’ân’ın ifadeleri arasında büyük bir uyum olduğunu söyleyen Yıldırım, Kur’ân’ın salt bir kâinat kitabı olmamasına rağmen bilimin kesin olarak gördüğü verilerle tezat oluşturmadığını belirtmektedir.¹⁰⁵

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, tefsirinde Enbiyâ sûresinin 30. âyeti ile ilgili Taberî'nin rivayetlerine benzer rivayetlere yer verdikten sonra bilimsel veriler ışığında âyeti tefsir etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Elmalılı, yer ile göğün arası ayrılmadan önce kâinatta güneş ve ay dahil olmak üzere herhangi bir şeyin yaratılmadığını dile getirmiştir. Kâinatın ilk aşamada duman halindeyken Allah'ın sonraları birçok gezegen ve cisimleri var ettiğini söyleyen Elmalılı, kendi dönemindeki bilimsel verilerden de hareketle yeryüzünün güneşten ayrılmış olabileceğini savunmuştur.¹⁰⁶

Çağdaş Müfessir Süleyman Ateş de Big Bang teorisini kabul etmektedir. Bu çerçevede Enbiyâ sûresinin 30. âyetinde geçen ratk (رتق), fetk (فتق) gibi kelimelerin etimolojik tahlillerini yaptıktan sonra tefsirinde kâinatın oluşum süreciyle ilgili görüşlerine yer vermiştir. Ona göre büyük patlama sonrasında dünyamızın da dahil olduğu bütün yıldız kümeleri birleşik bir gaz kütesinden ayrılmıştır. Güneş, gezegenler ve galaksi, işte tam bu aşamada oluşturulmaya başlanmıştır. Ateş, Big Bang sonrası dünyanın güneşten koptuğu gibi güneşin de kendisinden çok daha büyük bir güneş parçasından koptuğunu ve her birinin uzay boşluğunda birbirlerinin

¹⁰⁰ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 18/431.

¹⁰¹ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 18/431.

¹⁰² et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 18/432.

¹⁰³ Zeki Yıldırım, “Enbiya 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 52.

¹⁰⁴ Yıldırım, “Enbiya 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, 53.

¹⁰⁵ Yıldırım, “Enbiya 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, 57.

¹⁰⁶ Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 5/476-477.

etrafında döndüğünü dile getirmektedir. Ateş, bu hakikati şu âyetle ilişkilendirmiştir: “Geceyi, gündüzü, Güneş’i ve Ay’ı yaratan O’dur; her biri kendi yörüngesinde yüzüp gidiyor”. (el-Enbiyâ 21/33) Ona göre ilim ilerledikçe Kur’ân’ın söylemi daha da doğrulanacaktır.¹⁰⁷ Ayrıca Zâriyât sûresinin 47. âyetinde geçen “Biz genişleticiyiz” ifadesinden genişleme eyleminin sürekli olarak devam ettiği sonucunun çıkarılabileceğini düşünmektedir.¹⁰⁸

Araştırmacı Haluk Nurbâki, Zâriyât sûresinin 47. âyetinde yer alan göğün genişlemesini astrofizik bir mesele olarak ele almaktadır. Astrofizikçilerin hesabına göre kâinatın genişlemesi on milyar ışık yılı mesafesine denk gelmektedir. Nurbaki, evrenin genişledikçe merkezden dışa doğru zayıflayacağını düşünenlerin büyük bir yanılgı içerisinde olduğunu ve Kuasar denilen galaksilerin keşfedilmesinden sonra genişleyen kâinatın her tarafında büyük bir enerjinin olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹

Son dönem araştırmacılarından olan Ahmed Yüksel Özemre ise Big Bang hadisesi ile göğün genişlemesi arasında bağlantı kuran müfessirlere karşı çıkmaktadır. Özemre, bang hadisesine dair oldukça fazla argüman bulunmaktayken müfessirlerin Zâriyât sûresinin 47. âyetinin tefsirinde Big Bang veya buna benzer açıklamalarda bulunmasını, müfessirliğin ruhu ile bağdaşmamaktadır. Özemre’ye göre âyet “semâvât, evren, âlem, melekût” gibi kavramlara yer vermemekte sadece semâ/gökyüzü kavramına yer vermektedir. Gökyüzü ise evrende bulunmamaktadır.¹¹⁰

5.5. Yeryüzünün Etrafından Eksiltilmesi

Bu konu genel itibarıyla Kur’ân’ın şu iki âyeti üzerinde dönmektedir:

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْفُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

“Bizim, yeryüzünü etrafından nasıl eksiltip durduğumuzu görmüyorlar mı? Allah hükmeder, O’nun hükmünü denetleyecek yoktur; O’nun hesaba çekmesi de hızlıdır.” (er-Ra’d 13/41)

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْفُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ

“Oysa biz onları da atalarını da nimetlerimizden faydalandırdık. Hatta bu, ömürleri boyunca sürüp gitti. Şimdi bizim yeryüzünü etrafından nasıl eksiltip durduğumuzu görmüyorlar mı? Şu hâlde üstün gelen onlar mı?” (el-Enbiyâ 21/44)

Zağlûl en-Neccâr bu âyetin tefsirinde yeryüzü ile ilgili bilimsel verilere yer vermiş ve yeryüzünün etrafından eksiltilmesi meselesine çok farklı açılardan yaklaşmıştır. Neccâr bu çerçevede dünyanın çapının 12742 km, çevresinin 40042 km, büyüklüğünün ise milyonlarca kilometre olduğunu dile getirmiştir. Big Bang sonrası dünyanın hacminde büyük değişikliklerin olduğunu söyleyen Neccâr, yapılan bilimsel araştırmaların, dünyanın etrafından içe doğru bir küçülmeye işaret ettiğini

¹⁰⁷ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/501-503.

¹⁰⁸ Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, 9/67.

¹⁰⁹ Nurbaki, *Kur’ân-ı Kerim’den Ayetler ve İlmî Gerçekler*, 199-200.

¹¹⁰ Ahmed Yüksel Özemre, *Çağdaş İlmî Tefsirde Vahyin Egemenliği* (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006), 168.

dile getirmiştir.¹¹¹ Bu noktada dünyanın hacimsel anlamda küçülmesinin güneş ile mesafesi açısından son derece önemli olduğunu ifade etmiştir. Güneşin her geçen saniye helyum ve hidrojenin tepkimesi sonucu 5 milyon ton hacim kaybettiği şeklinde bilimsel bir veriye yer veren Neccâr, dünyanın da güneşin hacminden kaybettiği kadar bir hacim kaybı yaşamasının zorunlu olduğunu, aksi takdirde güneşin 15 milyon °C dereceye ulaşan ısısı karşısında yeryüzü ve üzerinde var olan her şeyin yok olacağını belirtmiştir.¹¹²

Birçok müfessir gibi¹¹³ Neccâr da Enbiyâ sûresinin 44. âyetini dünyanın geoit bir yapıya sahip olmasıyla ilişkilendirmiştir. Bu çerçevede dünyanın kutuplardan basık ve ekvatorun şişkin olduğu hakikatine dikkat çeken Neccâr, kuzey yarım kürenin, güney yarım küreden daha basık olduğunu, ekvatorun çapının 12756,1 km, kutuplarda dünyanın çapının ise 12713,5 km olduğunu dile getirmiştir. Bu bilimsel verinin ise âyetin işaret etmiş olduğu hakikat ile birebir uyuştuğunu savunmuştur.¹¹⁴

Yeryüzünün etrafından eksiltilmesi, klasik dönem tefsirlerinde de farklı şekillerde ele alınmıştır. Örneğin; İbn Abbas, Katâde, Dahhâk ve Hasan el-Basrî buradaki eksilmeden maksadın, Hz. Peygamberin kafirlere karşı zafer kazanmasıyla yeryüzünün onlara dar gelmesi veya topraklarının eksilmesi şeklinde mecâzî olabileceğini dile getirmişlerdir.¹¹⁵ Mâverdî ise âyete farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış ve yeryüzünün eksiltilmesinden maksadın yöneticilerin zalimce davranmaları olabileceğini söylemiştir.¹¹⁶

Söz konusu mesele işârî/sûfî tefsirlerde de farklı şekillerde ele alınmıştır. Örneğin Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât* isimli eserinde buradaki eksilmeden maksadın âlimlerin ve velilerin ölümü olduğunu dile getirmiştir.¹¹⁷ *Rûhu'l-Beyân'da* bu husus; bereketin gitmesi, insanların, hayvanların, fakihlerin ve salih insanların ölmesi şeklinde yorumlanmıştır.¹¹⁸ Tâbiîn müfessirlerinden Kelbî (ö. 146/763) ve Şa'bî'nin (ö. 104/722) de bu görüşte olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır.¹¹⁹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve Süleyman Ateş'in de tefsirlerinde bazı farklılıklar olsa da genel itibarıyla klasik dönem müfessirlerinin anlayışlarını yansıttıkları görülmüştür.¹²⁰ Örneğin; Ateş, âyette geçen yeryüzünden maksadın hicaz bölgesi olduğunu, yeryüzünün etrafından maksadın ise o bölgeye sınır olan ülkeler olduğunu ifade etmiştir. Bu minvalde hicaza komşu olan kentlerin helak olmasını âyette geçen yeryüzünün eksiltilmesi meselesiyle ilişkilendirmiştir.¹²¹

¹¹¹ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-keviyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/422.

¹¹² en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-keviyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/473.

¹¹³ Ebû Muhammed Abdül-kerim b. Salih b. Abdül-kerim el-Hamîd, *el-Furkân fi beyâni 'i'câzi'l-Kur'ân* (Medine: Fihristu Mektebeti'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2002), 1/423.

¹¹⁴ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-keviyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1/424.

¹¹⁵ el-Belhî, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman thk. Abd ullah Mahmîd Shihatah*, 3/81-82; et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 16/494.

¹¹⁶ el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-uyûn = Tefsiru'l-Mâverdî thk. es-Seyyid b. Abdî'l-Maksûd b. Abdî'r-Rahîm*, 3/119.

¹¹⁷ el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, 2/236.

¹¹⁸ Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 4/389.

¹¹⁹ el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-uyûn = Tefsiru'l-Mâverdî thk. es-Seyyid b. Abdî'l-Maksûd b. Abdî'r-Rahîm*, 3/119.

¹²⁰ Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, 5/186; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/487.

¹²¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 4/487.

Sonuç

Kur'ân âyetlerinin tefsir edilmesi Hz. Peygamber'den günümüze kadar devam edegelen bir süreçtir. Her millet kendi ilmî birikimi ve gelişmişliği ölçüsünde Kur'ân'ı anlamaya ve yorumlamaya çalışmıştır. Ancak Hz. Peygamber döneminde Kur'ân'ın tefsir edilmesine günümüzdeki kadar ihtiyaç hissedilmemişti. Çünkü ashabın, Kur'ân'ı anlama noktasında çok fazla problemleri olmuyordu. Anlamadıkları mesele olduğu zaman ise Hz. Peygamber'e sorabiliyorlardı. Hz. Peygamberin vefatından sonra ise Kur'ân âyetleri hususunda çok çeşitli yorumlar yapılagelmiştir. Bunlardan birisi de Kur'ân âyetlerinin bilimsel bir şekilde yorumlarının yapılmasıdır.

Bilimsel tefsirin temel hareket noktası Kur'ân'ın kevnî âyetleridir. Kur'ân'da, kâinata, insanın yaratılışına ve canlı cansız birçok varlığa dair âyetler vardır. Bu âyetleri her müfessir, döneminin şartlarına göre farklı açılardan yorumlamaya çalışmıştır. Bu çerçevede bir müfessirin yaşamış olduğu coğrafyanın ilmî ve teknik anlamdaki gelişmişliği ile onun âyetleri yorumlaması arasında bir paralellikten söz edilebilir. Hal böyle Kur'ân âyetlerine bilimsel açıklamaların yapılması çok eskiye dayanmaktadır. Bilimsel tefsirin geçmişinin kiminle başladığı hususu hakkında birbirinden farklı görüşler bulunsa da bu tefsir ekolünü Gazzâlî ile başlatanlar çoğunluktadır.

Bilimsel tefsir hakkında yapılan tartışmaların büyük çoğunluğu onun bir tefsir çeşidi olarak ele alınıp alınamayacağı ile ilgilidir. Bu tefsir çeşidini reddedenlere göre Kur'ân bir hidayet kitabıdır ve insanların her iki dünya için de mutluluğunu amaçlamaktadır. Bilimsel açıdan insanları bilgilendirmek gibi bir amacı yoktur. Yine bu tefsir çeşidini reddedenlere göre Kur'ân'ın bilimsel tefsirini yapan kimseler nassı bağlamından ayırmaktadır. Halbuki tefsirin ana gayesi Kur'ân'ı daha iyi anlayabilmek için onun bağlamıyla buluşmasını sağlamak ve böylece anlam arayışlarına girmektir. Bilimsel tefsirde ise tersine bir durum söz konusudur. Şöyle ki; tefsir, Kur'ân'ı merkeze alır ve bir anlam arayışına girer. Bilimsel tefsir ise hâlihazırda keşfedilmiş olan bir meselenin iç yüzünün Kur'ân'da izinin sürülmesidir.

Günümüzde bilimsel tefsir alanında söz sahibi kimselerden birisi de Mısırlı Jeolog bir müfessir olan Zağlûl en-Neccâr'dır. Ülkemizde her ne kadar bilimsel tefsir alanına dair çok sayıda çalışma yapılmış olsa da Zağlûl en-Neccâr ve tefsir anlayışına dair derli toplu bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Buradan hareketle konunun daha iyi anlaşılması için bilimsel tefsirin geçmişten günümüze panoramik bir anlatımına yer verilmiş ve Kur'ân'ın kevnî âyetlerine yapmış olduğu açıklamalarla adından söz ettiren Zağlûl en-Neccâr'ın bilimsel tefsir anlayışı başkaca müfessirlerin görüşleriyle mukayeseli bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Zağlûl en-Neccâr, asıl mesleği bir jeolog olması sebebiyle Kur'ân'ın kevnî âyetlerine ilişkin yapmış olduğu yorumlar çok dikkat çekmiştir. Kaleme almış olduğu eserlerin büyük bir çoğunluğu Kur'ân'ın kevnî âdetlerine yapmış olduğu açıklamaları içermektedir. Bilimsel tefsiri radikal bir şekilde savunan isimlerden birisi olan Neccâr, eserlerinde güncel verileri de kullanarak âyetlere çok boyutlu açıklamalar getirmeye çalışmıştır. Ona göre Kur'ân'ın i'câzı ile bilimsel tefsir farklı şeylerdir. Bu çerçevede o bilimsel tefsiri, Kur'ân'ın kevnî âyetlerine yapılan açıklamalar olarak

görürken, ilmî i'câzı, Kur'ân'ın asırlar öncesinde haber verdiği bilginin günümüzde ispatlanması şeklinde görür.

Neccâr, ancak son yüzyıllarda ortaya çıkarılmış bilimsel gelişmelere Kur'ân'ın on dört asır önce atıfta bulunduğunu, buradan hareketle Kur'ân'ın bir insan ürünü olamayacağını ifade etmiştir. Neccâr'a göre, Kur'ân'ın bilimsel birtakım hakikatlerden bahsetmesi, onun i'câzının en büyük delillerinden birisidir. Neccâr, hemen hemen bütün eserlerinde Kur'ân'ın bilimsel gelişmelere işaret ettiğini ifade etmiş, bununla birlikte klasik dönem âlimlerinin âyetlerdeki bilimsel mesajları gereği gibi anlayamadıklarını belirtmiştir.

Sonuç itibarıyla söylemek gerekirse her ne kadar bilimsel tefsir, Kur'ân'ın anlaşılması noktasında bir nebze katkıda bulursa da -kimi zaman- âyetlerin aykırı bir şekilde zorlama te'villerle tefsir edilmeye çalışılması Kur'ân'ın ruhuna aykırı bir durum teşkil etmektedir. Ancak nihai noktada bilimsel tefsir de fikhî tefsir, içtimâî tefsir, işârî tefsir ve mezhebi tefsir gibi bir arayış sonucunda ortaya çıkmış bir tefsir çeşididir. Çalışmada görüşleri mukayeseli bir şekilde ele alınan Zağlûl en-Neccâr da bazı âyetlere dair zorlama te'viller yapmak suretiyle âyetlere bilimsel açıdan yaklaşmıştır. Çünkü her insandan aynı anlayışın beklenmesi oldukça güçtür. Buradan hareketle bilimsel tefsirin de Kur'ân'ın anlaşılması noktasında sade bir çaba olarak algılanması yerinde bir tutum olacaktır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned thk. Şuayb el-Arnâvudî*. Kahire: Müessesetu'r-Risâle, 2001.
- Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-. *el-Metâlibu'l-âliye bi-zevâidi'l-mesânîdi's-semâniyye*. Suudi Arabistan: Dâru'l-Âsime, 1998.
- Ateş, Abdurrahman. "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/1 (2002), 117-141.
- Ateş, Abdurrahman. "Keşfü'l-Esrar: Bilimsel Tefsir Hareketinin XIX. Asırdaki İlk Muharriki". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2003).
- Ateş, Süleyman. *İslam'a İtirazlar ve Kur'ân-ı Kerîm'den Cevaplar*. Ankara: Kılıç Kitabevi, 3. Basım, 1972.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997.
- Aydın, Hayati. "Bilimsel Tefsirle İlgili Bazı Analizler". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2018), 31-44.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-. *Me'âlimü't-tenzîl, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr ve Osman Cüme Damîre*. Riyad: Dâru Tîbe, 1997.
- Belhî, Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-. *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân thk. Abd ullah Mahmîd Shihatah*. Beyrut: Dar-u İhyâi't-turâs el-arabiyye, 2002.
- Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-. *Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî*. Beyrut: Dar-u İhyâi't-turâs el-arabiyye, 1997.
- Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa el-İstanbûlî el-Haneffî el-Hanbelî. *Rûhu'l-Beyân*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2008.
- Can, Seyithan. "Mefâtihu'l-Gayb Ekseninde İnsanın Yaratılış Süreci". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2018).
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 27. Basım, 2015.
- Cevherî, Tantâvî. *el-Cevâhir fî tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Mısır, 2. Basım, 1932.

- Çağıl, Necdet. "Kur'an'da Yer Alan Başlıca Ziraî Temalar". *Dini Araştırmalar* 10/30 (2008), 193-214.
- Çetin, Abdurrahman. "Kur'an-ı Kerim ve Müsbet İlimler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (1987).
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2003.
- Ertuğrul, Osman. "Kur'ân Dilinde Kelimenin İfade Biçimi". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2016).
- Gazâlî. *Cevâhiru'l-Kur'ân*. 1 Cilt. Beyrut: Dar-u İhyâ'i'l-Ulûm, 1986.
- Gazâlî. *İhya-u Ulûmi'd-Dîn*. çev. Ahmed Serdaroglu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, 3. Basım, 1974.
- Gezer, Süleyman. *Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*. Ankara: Ankara Okulu, 2009.
- Güllüce, Veysel. *Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımların Değerlendirilmesi*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010.
- Gürkan, Salime Leyla. "Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş". *İslâm Araştırmalar Dergisi* 9 (2003).
- Hamîd, Ebû Muhammed Abdül-kerim b. Salih b. Abdül-kerim el-. *el-Furkân fî beyâni i'câzi'l-Kur'ân*. Medine: Fihristu Mektebeti'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2002.
- Hotinli, Metin. *50 Soruda Büyük Patlama Kuramı*. İstanbul: 7 Renk, 2. Basım, 2010.
- Hulî, Emin el-. *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*. çev. Mevlüt Güngör. İstanbul: Kuran Kitaplığı, 1995.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ. *Tefsiru'l-kur'ân'il-azîm tkh. Muhammed Hüseyin Şemseddin*. Beyrut: Daru'l-Kutub el-İlmiyye, 1998.
- Kandemir, Ahmet Mekin. *Big Bang teorisinin hudus delili açısından değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2014.
- Karadaş, Çağfer. *Kafama Takılanlar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Karslı, İbrahim Hilmi. "Kur'ân'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar". *Diyanet İlmî Dergi* 46/ (2010).
- Kattân, Menna' Halil el-. *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân*. Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 2000.
- Kırca, Celal. *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- Kur'ân Araştırmaları Grubu. *Kur'ân Hiç Tükenmeyen Mucize*. İstanbul Yayınevi, 4. Basım, 2015.
- Kuşeyrî, Ebû'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-. *Letâifu'l-İşârât*. Kahire: el-Heyetu'l-Mısıriyetu'l-Amme, 2000.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. çev. Salih Uçan vd. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan el-. *en-Nuket ve'l-uyûn = Tefsiru'l-Mâverdî thk. es-Seyyid b. Abdi'l-Maksûd b. Abdi'r-Rahîm*. Beyrut: Daru'l-Kitâb el-İlmiyye, 2010.
- Mustafa, İbrahim vd. Kahire: Dâru'd-Da've, 2004.
- Neccâr, Zağlû'l en-. *Medhal ilâ dirâseti'l-i'câzi'l-ilmî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm-i ve's-Sünneti'n-Nebevviyyeti'l-Mutahhirati*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2009.
- Neccâr, Zağlû'l en-. *Tefsiru'l-âyâti'l-kevniyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Mektebetü's-şurûk ed-devliyye, 2007.
- Nurbaki, Haluk. *Kur'ân-ı Kerîm'den Âyetler ve İlmî Gerçekler*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Okumuş, Mesut- Koç, Mehmet Akif. *Tefsir: El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Okuyan, Mehmet. "Kur'ân'ın Tabiat İlimlerine Bakışı". *İlmî Araştırmalar Dergisi* 2/16-17-18 (1999).
- Özel, Recep Orhan. *Elmalılı Hamdi Yazır'ın Bilimsel Tefsirciliği*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2002.
- Özemer, Ahmed Yüksel. *Çağdaş İlmî Tefsirde Vahyin Egemenliği*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.

- Öztürk, Mustafa. *Kur'an ve Yaratılış*. ed. Ahmet Baydar. İstanbul: Kuramer, 2015.
- Râzî, Fahreddin er-. *Tefsiru'r-Râzî - Mefâtîhu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-arabî, 3. Baskı., ts.
- Reşid Rıza. *Tefsirü'l-Menâr*. Kahire: el-Heyetu'l-Mısıriyetu'l-Amme, 1990.
- Salmazem, Mehmet. *Kur'an'ın İcâzına Çağdaş Bir Yaklaşım: Menâr Örneği*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2019.
- Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsâ eş-. *el-Muvâfakât*. 7 Cilt. Suudi Arabistan: Dar-ı İbn-i Affân, 1997.
- Şimşek, M. Said. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Konya: Kitap Dünyası, 2008.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân, thk. Ahmed Muhammed Şâkir*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2000.
- Taslaman, Caner. *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013.
- Taslaman, Osman Caner. *Din felsefesi açısından Büyük Patlama Teorisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2002.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *Sünenü't-Tirmizî*. Daru'l-Ğarb el-İslâmî, 1998.
- Turan, Maşallah. "İlk İnsan ve İlk Peygamberin Yaratılış Serüveni". Mardin: Farabi Yayınevi, 2019.
- Tüsterî, Sehl b. Abdullah. *Tefsiru't-Tüsterî*. Beyrut: Dâru'l-Kutub el-ilmıyye, 2002.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Yenda Yayın Dağıtım, 1971.
- Yıldırım, Zeki. "Enbiya 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 47-76.
- Yurt, Mehmet Emin. "Bilimsel Tefsirin Mahiyeti Üzerine". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17 (2019), 103-142.
- Zehebî, Muhammed Seyyid Hüseyin. *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Wahbah, 1977.
- Zemaşherî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşaf 'an Haka'iki Ğavamidi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekavil fi Vucûhi't-Te'vil*. Beyrut: Daru'l-Kitâb el-arabî, 1986.